

א נסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות, כך הוא : מתחיל על כוס שני ואומר, בבהילו יצאנו ממצרים. הא לחמא עניא, דאכלו אבהתנא דנפקו מארעא דמצרים. כל דכפין, ייתי ויכול ; וכל דצריך לפסח, ייתי ויפסח. שתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל ; שתא הדא עבדי, לשתא דאתיא בני חורי.

ב מה נשתנה הלילה הזה, מכל הלילות. שבכל הלילות, אין אנו מטבילין אפלו פעם אחת ; והלילה הזה, שתי פעמים. שבכל הלילות, אנו אוכלים חמץ ומצה ; והלילה הזה, פלו מצה. שבכל הלילות, אנו אוכלים שאר ירקות ; והלילה הזה, מרורים. שבכל הלילות, אנו אוכלין בין יושבין ובין מסבין ; והלילה הזה, כלנו מסבין.

ג עבדים היינו, לפרעה במצרים ; ויוציאנו ה' אלהינו משם, ביד חזקה ובזרוע נטויה. ואלו לא גאל הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, עדין אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים. ואפלו כלנו חכמים, כלנו נבונים, כלנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים ; וכל המאריך ביציאת מצרים, הרי זה משבח.

ד מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושוע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבה ורבי טרפון, שהיו מסבין בבני ברק ; והיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם, רבותינו, הגיע זמן קרית שמע שלשחרית.

ה אמר להם רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא : שנאמר "למען תזכר את-יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חייך" (דברים טז, ג), "ימי חייך", הימים ; "כל ימי חייך", הלילות. וחכמים אומרים "ימי חייך", העולם הזה ; "כל ימי חייך", להביא את ימות המשיח.

ו ברוך המקום שנתן תורה לישראל עמו, ברוך הוא. כנגד ארבעה בנים דברה תורה אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאל.

ז חכם, מה הוא אומר "מה העדת, והחקים והמשפטים, אשר צוה ה' אלהינו, אתכם" (דברים ו, כ). אף אתה אמר לו כהלכת הפסח, אין מפטירין אחר הפסח אפיקימון.

ח רשע, מה הוא אומר "מה העבדה הזאת, לכם" (שמות יב, כו). "לכם", ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר, אף אתה הקהה את שניו ואמר לו : "בעבור זה, עשה ה' לי, בצאתי, ממצרים" (שמות יג, ח), "לי", ולא לו ; אלו היה שם, לא היה נגאל.

ט תם, מה הוא אומר "מה-זאת" (שמות יג, יד). "ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים, מבית עבדים" (שם).

י ושאינו יודע לשאל, את פתח לו שנאמר "והגדת לבנך, ביום ההוא לאמר : בעבור זה, עשה ה' לי, בצאתי, ממצרים" (שמות יג, ח). "והגדת לבנך", יכול מראש החדש תלמד לוומר "ביום ההוא". אי "ביום ההוא", יכול מבעוד יום תלמד לוומר

"בַּעֲבוּר זֶה", לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בַּשָּׁעָה שֶׁיֵּשׁ מִצָּה וּמְרוּר מִנַּחִים
לִפְנֵיהָ.

יֵא מִתְחַלָּה, עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ; וְעַכְשָׁו, קִרְבָּנו
הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא לַעֲבוּדָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל-כָּל-
הָעָם, כֹּה-אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בַּעֲבֹר הַנֶּהָר יֵשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם
מֵעוֹלָם, תָּרַח אָבִי אֲבִרְהָם וְאָבִי נַחֲוֹר; וַיַּעֲבֹדוּ, אֱלֹהִים אֲחֵרִים.
וְאֶקַּח אֶת-אֲבִיכֶם אֶת-אֲבִרְהָם, מֵעֵבֶר הַנֶּהָר, וְאוֹלֶךְ אֹתוֹ, בְּכָל-
אֶרֶץ כְּנָעַן; וְאַרְבֶּה, אֶת-זֶרְעוֹ, וְאֶתֶּן-לוֹ, אֶת-יִצְחָק. וְאֶתֶּן לְיִצְחָק,
אֶת-יַעֲקֹב וְאֶת-עֵשָׂו; וְאֶתֶּן לְעֵשָׂו אֶת-הָר שֶׁעִיר, לְרִשְׁתָּ אוֹתוֹ,
וַיַּעֲקֹב וּבָנָיו, יָרְדוּ מִצְרָיִם" (יהושוע כד, ב-ד).

יב בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל עִמּוֹ, בְּרוּךְ הוּא: שֶׁהַקְדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא מַחֲשֵׁב אֶת הַקֵּץ, לַעֲשׂוֹת כְּמָה שֶׁאָמַר לְאֲבִרְהָם אֲבִינוּ
בֵּין הַבְּתָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר לְאֲבִרְהָם, יָדַע תִּדַּע כִּי-גֵר יִהְיֶה
זֶרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וַעֲבָדוּם, וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת, שָׁנָה.
וְגַם אֶת-הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ, דָּן אֲנִכִּי; וְאַחֲרֵי-כֵן יֵצְאוּ, בְּרֶכֶשׁ
גָּדוֹל" (בראשית טו, יג-יד).

יג הִיא שְׁעִמּוּדָה לְאֲבוֹתֵינוּ, וְלָנוּ שְׁלֹא אֶחָד בְּלִבָּד עָמַד עָלֵינוּ,
אֶלָּא בְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתָנוּ; וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא, מַצִּילָנוּ מִיָּדָם.

יד צֵא וּלְמַד, מֶה בִּקְשׁ לָבֶן הָאֲרָמִי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אֲבִינוּ שְׁפָרְעָה
הָרָשָׁע, לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְכָּרִים; וְלָבֶן בִּקְשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל,
שֶׁנֶּאֱמַר "אֲרָמִי אֲבִד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיִמָּה, וַיִּגֶר שָׁם" (דברים כו, ה).
מִלְמַד שְׁלֹא יֵרֶד לְהַשְׁתַּקֵּעַ אֶלָּא לְגוֹר שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמְרוּ אֶל-
פָּרְעָה, לְגוֹר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, כִּי-אֵין מִרְעָה לְצֹאֵן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ,
כִּי-כֹבֵד הָרַעֲב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן; וְעַתָּה יֵשְׁבוּ-נָא עֲבָדֶיךָ, בְּאֶרֶץ גִּשְׁן"
(בראשית מז, ד).

טו בְּמַתִּי מַעֲט כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "בַּשְּׂבָעִים נִפְשׁ, יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ
מִצְרַיִמָּה; וְעַתָּה, שְׁמֹךְ ה' אֱלֹהֶיךָ, כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, לָרֹב" (דברים
י, כב).

טז וַיְהִי-שָׁם, לְגוֹי מִלְמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מַצִּינִין שָׁם. גָּדוֹל וְעָצוֹם
כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאֹד
מְאֹד; וַתִּמְלֹא הָאֶרֶץ, אֹתָם" (שמות א, ט).

יז וְרַב כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "רַבְּבָה, כְּצִמְחַת הַשָּׂדֶה נִתְתִּיף, וַתִּרְבִּי וַתִּגְדָּלִי,
וַתִּבְאִי בַּעֲדֵי עַדִּי: שְׂדִים נִכְנּוּ וּשְׁעָרָךְ צִמְחָה, וְאֶת עָרֶם וְעָרֶיהָ"
(יחזקאל טז, טז).

יח וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "הִבֵּה נִתְחַכְמָה, לוֹ: פֶּן-
יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֶף גַּם-הוּא עַל-שְׁנָאֵינוּ,
וְנִלְחַם-בָּנוּ, וְעָלָה מִן-הָאֶרֶץ" (שמות א, י).

יט וַיַּעֲנוּנוּ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשְׁיִמוּ עָלָיו שְׂרֵי מִסִּים, לְמַעַן עֲנֹתוֹ
בְּסִבְלָתָם; וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכָּנוֹת, לְפָרְעָה אֶת-פֹּתֶם, וְאֶת-רַעְמִסִּס"
(שמות א, יא).

כ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ, עֲבֹדָה קָשָׁה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת-בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל, בַּפָּרֶךְ" (שמות א, יג).

כא וַנִּצָּעֶק, אֶל-ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי בֵּימֵינוּ

הַרְבֵּים הָהֵם, וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֹּאנְחוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן-הָעֲבֹדָה, וַיִּזְעְקוּ; וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל-הָאֱלֹהִים, מִן-הָעֲבֹדָה" (שמות ב, כג).

כב וַיִּשְׁמַע ה' אֶת-קִלְנוֹ כִּמוֹ שִׁנְאָמַר "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים, אֶת-נַאֲקָתָם; וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת-בְּרִיתוֹ, אֶת-אַבְרָהָם אֶת-יִצְחָק וְאֶת-יַעֲקֹב" (שמות ב, כד).

כג וַיֵּרָא אֶת-עֲנִיָּנוּ זֶה פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כִּמוֹ שִׁנְאָמַר "וַיֵּרָא אֱלֹהִים, אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וַיַּדַּע, אֱלֹהִים" (שמות ב, כה).

כד וְאֶת-עַמְלָנוּ אֵלּוּ הַבָּנִים, כִּמוֹ שִׁנְאָמַר "כָּל-הַבֶּן הַיְלֹוֹד, הַיָּאֲרָה תִשְׁלִיכֶהוּ, וְכָל-הַבֵּת, תַּחְיִיּוֹן" (שמות א, כב).

כה וְאֶת-לַחְצָנוּ זֶה הַדַּחַק, כִּמוֹ שִׁנְאָמַר "וְגַם-רְאִיתִי, אֶת-הַלַּחֲץ, אֲשֶׁר מִצְרַיִם, לַחֲצִים אֹתָם" (שמות ג, ט).

כו וַיּוֹצֵאֵנוּ ה', מִמִּצְרַיִם לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, לֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, לֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֲלָא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ: כִּמוֹ שִׁנְאָמַר "וַעֲבַרְתִּי בָאֶרֶץ-מִצְרַיִם, בַּלַּיְלָה הַזֶּה, וְהִכִּיתִי כָל-בְּכוֹר בָּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מֵאָדָם וְעַד-בְּהֵמָה; וּבְכָל-אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אַעֲשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי ה'!" (שמות יב, יב).

כז בְּיַד חֲזָקָה זֶה הַדָּבָר, כִּמוֹ שִׁנְאָמַר "הִנֵּה יָד-ה' הוֹיָה, בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בְּסוֹסִים בַּחֲמָרִים בְּגַמְלִים, בְּבָקָר וּבְצֹאן דָּבָר, כְּבֹד מָאֹד" (שמות ט, ג).

כח וּבִזְרַע נְטוּיָה זֶה הַחֶרֶב, כִּמוֹ שִׁנְאָמַר "וַיַּחֲרִבוּ שְׁלוֹפָה בִּידוֹ, נְטוּיָה עַל-יְרוּשָׁלַם" (דברי הימים א כא, טז).

כט וּבִמְרָא גָדֹל זֶה גְלוּי שְׂכִינָה, כִּמוֹ שִׁנְאָמַר "אוּ הִנֵּסָה אֱלֹהִים, לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גּוֹי מִקְרֵב גּוֹי, בְּמִסַּת בָּאתָת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיַד חֲזָקָה וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה, וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים: כָּל אֲשֶׁר-עָשָׂה לָכֶם ה' אֱלֹהֵיכֶם, בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ" (דברים ד, לד).

ל וּבָאתוֹת זֶה הַמָּטָה, שִׁנְאָמַר "וְאֶת-הַמָּטָה הַזֶּה, תִּקַּח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-בּוֹ, אֶת-הָאֵתֶת" (שמות ד, יז).

לא וּבְמִפְתִּים זֶה הַדָּם, כִּמוֹ שִׁנְאָמַר "וַנִּתְּתִי, מוֹפְתִים, בְּשָׁמַיִם, וּבָאֶרֶץ: דָּם וָאֵשׁ, וְתִמְרוֹת עֶשֶׂן" (יואל ג, ג).

לב דָּבָר אַחֵר: בְּיַד חֲזָקָה, שְׁתִּים; וּבִזְרַע נְטוּיָה, שְׁתִּים; וּבִמְרָא גָדֹל, שְׁתִּים; וּבָאתוֹת, שְׁתִּים; וּבְמִפְתִּים, שְׁתִּים. אֵלּוּ עֲשׂוֹר מִפּוֹת, שֶׁהֵבִיא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם; וְאֵלּוּ הֵן: דָּם, צִפְרִידַע, כְּנִים, עָרוֹב, דָּבָר, שְׁחִין, בָּרָד, אֲרָבָה, חֲשָׁן, מִפֶּת בְּכוֹרוֹת. רַבִּי יְהוּדָה הֵיךְ נוֹתֵן בָּהֶם סִימָן, דָּצ"ף עַד"ש בְּאַח"ב.

לג רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל שְׁלֹא אָמַר שְׁלוּשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ פֶּסַח, מִצָּה, וּמְרוֹרִים.

לד פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִין בְּזֶמֶן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קָיָם, עַל שֵׁם מָה עַל שֵׁם שְׁפֶסֶח הַמָּקוֹם עַל בְּתִי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שִׁנְאָמַר "וְאִמְרָתָם זָבַח-פֶּסַח הוּא לָהּ", אֲשֶׁר פֶּסַח עַל-בְּתִי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, בְּנִגְפוֹ אֶת-מִצְרַיִם, וְאֶת-בְּתִינוּ הָצִיל; וַיִּקַּד הָעָם, וַיִּשְׁתַּחֲווּ" (שמות יב, כז).

לה מִצָּה זֶה שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹכְלִין, עַל שֵׁם מָה עַל שֵׁם שְׁלֹא הִסְפִּיק בְּצִקָּם שְׁלֹאֲבוֹתֵינוּ לַהֲחַמִּיץ, עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי

הַמְּלָכִים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וּגְאָלָם מִיָּד: שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאפֹּו אֶת־
הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חִמָּץ: כִּי־גֵרְשׁוּ
מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵּמָה, וְגַם־צָדָה, לֹא־עָשׂוּ לָהֶם"
(שמות יב, לט).

לוּ מְרוּרִים אֵלוּ שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹכְלִין, עַל שֵׁם מָה עַל שֵׁם שֶׁמְרוּרוֹ
הַמִּצְרַיִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּמְרוּרוּ אֶת־
חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה, בַּחֲמֹר וּבִלְבָּנִים, וּבְכָל־עֲבֹדָה, בַּשָּׂדֶה אֶת־
כָּל־עֲבֹדָתָם, אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָּהֶם, בַּפָּרֶךְ" (שמות א, יד).

לֹז וּבְכָל דּוֹר וָדוֹר, חַיֵּב אָדָם לְהִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאֵלוּ הוּא יֵצֵא
מִמִּצְרַיִם, שֶׁלֹּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלֶבֶד גָּאֵל, אֲלֵא אִף אוֹתְנוּ גָאֵל
שֶׁנֶּאֱמַר "וְאוֹתְנוּ, הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן, הִבִּיא אֹתְנוּ, לְתֵת לָנוּ אֶת־
הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם" (דברים ו, כג).

לַח לְפִיכָךְ אָנוּ חַיִּבִּים לְהוֹדוֹת לְהִלֵּל לְשַׁבַּח לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְגַדֵּל
וּלְהַדָּר, וּלְנַצַּח וּלְבָרֵךְ לְמִי שֶׁעָשָׂה לָנוּ וּלְאַבְרָהָם אֶת כָּל הַנְּסִים
הָאֵלֹהִי, וְהוֹצִיאָנוּ מֵעֲבֹדוֹת לְחֵרוֹת, וּמִשְׁעָבוֹד לְגֹאֲלָהּ, וּמִיִּגְוֹן
לְשִׁמְחָה, וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל; וְנֹאמַר לְפָנָיו,
הִלְלוּ יְיָ.

לֹט "הִלְלוּ־יְיָ: הִלְלוּ, עֲבָדֵי ה' ; הִלְלוּ, אֶת־שֵׁם ה'. יְהִי שֵׁם ה'
מְבָרֵךְ. . . " (תהילים קיג, א-ב) עַד "חֲלָמִישׁ, לְמַעַיְנו־מָיִם" (תהילים
קיד, ח).

מ בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ וּגְאָל אֶת
אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, וְהִגִּיעָנוּ לְלִילָה הַזֶּה לֶאֱכֹל בּוֹ מַצָּה וּמְרוּרִים.
כֵּן ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יִגִּיעָנוּ לְמוֹעֲדִים וּלְרִגְלִים
אַחֲרִים הַבָּאִים לְקִרְאָתְנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּכִנּוּן עִירָךְ וְשָׂשׂוֹן
בַּעֲבוּדָתְךָ, וְנֹאכַל שֵׁם מֶן הַזִּבְחִים וּמֶן הַפְּסָחִים שֶׁיִּגִּיעַ דָּמָם עַל
קִיר מִזְבִּיחֶךָ לְרִצּוֹן, וְנוֹדָה לָךְ שִׁיר חֲדָשׁ עַל גְּאֻלָּתְנוּ וְעַל פְּדוּת
נַפְשֵׁנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה ה', גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל.

מֵא כֶּסֶדֶר שְׂמִינִי וְקוֹרְאִים הַהֲגָדָה בְּלִיל יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן
שֶׁלִּפְסַח, כֶּךָ מְבָרְכִים וְקוֹרְאִים בְּלִיל הַשְּׁנִי שֶׁלִּגְלִיּוֹת; וְכֵן חַיִּבִּין
בְּלִיל הַשְּׁנִי בְּאַרְבַּעָה כּוֹסוֹת, וּבִשְׂאֵר הַדְּבָרִים שֶׁנַּעֲשֶׂוּ בְּלִילָה
הָרִאשׁוֹן.